
Bolonya:
Un camí d'anada i tornada

[FRANCISCO ESTEBAN BARA*]

1. A tall d'introducció

Bolonya significa una nova universitat per a un nou segle, però també significa una universitat que té més de nou segles¹. Bolonya és la fi, però també és el principi, és allò que volem construir, i alhora, allò que hem heretat, és el punt d'arribada i el punt de sortida. La universitat és cultura, i amb la cultura es poden adoptar posicions diferents. Es pot girar el cap enrere per observar amb atenció el passat, i tractar de repetir-ho en el present fil per randa, i sigui al preu que sigui. Es pot apostar, doncs, per una posició que podríem

* Professor del «Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona». És Doctor en Pedagogia, i actualment està realitzant la seva segona tesi doctoral en Filosofia. La seva investigació es desenvolupa entorn a aprenentatge ètic a la universitat, tema sobre el qual ha publicat articles i llibres entre els que destaquen: *Excel·lents professionals i compromesos ciutadans: un canvi de mirada des de la universitat (2004)*, y *Assumpte: sobre la universitat (2008)*.

1. *La universitat de Bolonya va ser instaurada l'any 1088, i popularment és coneguda com la primera de tota Europa. Tot i així, la veritat és que degut a l'escassa documentació de la que disposem, no hi ha consens sobre si aquesta data és la correcta, ni tan sols sobre si realment va ser la primera universitat de l'antic continent. En qualsevol cas, i d'una manera figurativa, en aquest text la considerem com la primera universitat, com l'alma mater de la resta d'universitats.*

anomenar postfigurativa. També es pot fer tot el contrari, és a dir, oblidar d'on venim, renunciar al passat, i mirar cap endavant tot adoptant una posició configurativa. Per últim, hom pot situar-se al bell mig de les dues posicions mencionades, i creure que la cultura és quelcom configuratiu perquè exigeix mirar cap endavant i també cap enrere, perquè demana imaginar i recordar. Dit això, què fem amb la universitat?, repetim?, esborrem?, aprenem?

La postmodernitat empeny cap endavant, i ho fa de tal manera i amb tanta força, que gairebé no és permès perdre temps amb el passat. Als nostre dies, la novetat és sinònim de bo, i el pretèrit és sinònim de dolent. Sembla que la universitat vol trencar els lligams que tenia amb el seu passat, poc a poc s'està desentenent de tot allò que, només per olorar a clàssic, com ara les maltractades classes magistrals, és considerat un llast. Aquest trencament, desenganxo o oblit, potser va començar a furjar-se abans, fins i tot, del cop sobre la taula que la universitat va donar al Maig del 68, abans del crit de queixa i esfereïdor que els estudiants van escampar per gairebé tot el món. Aquell mes vermell va encoratjar la universitat, i aquesta es va convertir en un dels principals motors del canvi social. Per això ara, dir Bolonya és dir: volem una universitat nova perquè, com va succeir als anys setanta, ens hem adonat que estem en un món nou. I, efectivament, a la universitat ara tot es nou. Només cal fer un cop d'ull a la bibliografia dels darrers anys dedicada a l'assumpte. És difícil trobar cap manual que no es dediqui a plantejar noves polítiques universitàries, a dissenyar nous plans d'estudis, a marcar noves fites per l'acadèmia, a establir nous models de docència, a inventar noves i creatives maneres d'avaluar, i d'avaluar allò que ja ha estat avaluat. Dit d'altra manera, sembla que han desaparegut del mapa aquelles reflexions filosòfiques sobre la missió i naturalesa de la universitat, sembla que s'han apagat aquelles llums que marcaven el camí. Potser ja no hi ha temps per això, potser no hi ha auditori per escoltar, pair i reconfigurar idees com les del Cardenal Newman, Ortega, Heidegger, Jaspers, i tants d'altres que ens deixaren engrunes en el camí de la reflexió sobre la universitat. Certament, sobre l'essència de la universitat i el seu *leit motiv* ja es va dir

tot el que s'havia de dir, i ara el que ens toca és repensar-ho una i altra vegada, fer-ho nostre i del nostre temps.

Ara bé, necessitem realment una nova universitat?, és realment tant bo tot que ens espera, i tant dolent tot el que teníem?, no hem d'acomplir, como ens diu Hannah Arendt, amb un deute de sentit amb el passat? El moment actual és crucial, ens ubica en una cruïlla perquè triem un dels camins possibles, i el futur de la nostra universitat depèn d'aquesta elecció. Això sí, hem de tenir ben clar que, decidim el que decidim, i una vegada puguem veure els resultats dels canvis que ara es publiciten, ens tocarà qüestionar-nos si encara podem continuar anomenant universitat a allò que diem universitat. Ens agradi o no, una universitat és una idea que es concreta en una pràctica, és a dir, és una idea que es practica, i és una idea perquè té uns principis rectors que són els que ens permeten parlar d'universitat i no d'altra cosa. Tant és així, que si aquests principis no hi són, o si hi són però de manera desvirtuada, la idea d'universitat trontolla i es dilueix, o fins i tot desapareix. No oblidem que en temps de reducció de calories també podem construir una *universitat light*². Anem, doncs, a fer un esbós d'aquesta idea que ha enlluernat Occident de tal manera, que si no la tinguéssim no seriem com som, ni tampoc hauríem arribat on ara ens trobem.

2. La formació universitària

La formació és un aspecte essencial de la qüestió universitària. És també un dels temes que provoquen més discussions, dins i fora de la pròpia universitat. Sempre ha estat així. Encara que sembli el contrari, a les primeres *universitas* tampoc hi havia un consens sobre el tipus de formació que aquestes noves institucions socials havien de proporcionar. Aquest fet hauria de servir per trencar la imatge romàntica que envolta les primeres universitats, i sobretot,

2. F. Esteban, Universidad light. *El Mundo* (29/06/2005)

hauria de servir per no caure en posicions extremistes a l'hora de prendre una posició.

És normal que sigui un tema complex, especialment si tenim present la màxima aristotèlica segons la qual: una comunitat es justifica pel tipus de persones que és capaç de formar. No podem negar que la universitat és la institució formativa, i comunitària, per excel·lència. Reflexionar sobre la formació universitària, és, doncs, reflexionar sobre el tipus de comunitat que volem construir. En definitiva, la formació orienta a la pròpia universitat cap a un lloc o cap a un altre perquè el cor d'aquesta institució és la trobada que es produeix entre mestres i estudiants.

La discussió sobre la formació universitària està acotada per dos discursos que, lògicament, adopten una forma determinada segons el context, i que han anat modificant-se segons l'època, però són dues maneres de pensar que, independentment del lloc i del temps, no han perdut la seva essència. D'una banda, hi ha tot un grapat d'arguments que defensen una formació universitària cultural, intel·lectual, i per suposat, personal. Aquesta posició es pot anomenar humanista o clàssica. D'altra banda, hi ha una manera de pensar que defensa una formació universitària orientada a la pràctica, òbviament, al món professional. És tracta d'una perspectiva que podríem anomenar progressista, moderna, o qualificatius per l'estil. Lògicament, es poden trobar posicions intermèdies, però en el fons d'aquestes gairebé sempre es pot trobar una inclinació cap a una de les dues posicions abans esmentades, qui sap si per interès, o per la dificultat que comporta mantenir l'equilibri entre ambdues maneres de pensar. Així doncs, uns ens alerten del perill que corre la universitat quan aquesta es desentén de la formació de la persona, i els altres ens adverteixen dels perills que té tancar-se amb això i no formar d'una manera efectiva i eficient.

La universitat és la formació de persones lliures mitjançant la cerca de la veritat, *veritas liberavit vos* en paraules de Sant Pau. La universitat és, doncs, un tipus d'alliberament de la pitjor de les presons possibles, la de la ignorància. La universitat és el camí cap a la *dignitas* de la persona, la trobada amb el millor d'un mateix,

gràcies, com ja s'ha dit, al contacte sistemàtic i profund amb el coneixement d'ordre superior. D'aquí bé, precisament, el sentit de dos grans jocs de paraules típicament universitàries com són Estudis Superiors i Arts Lliberals. La universitat és superior no perquè es trobi al lloc més alt d'un suposat itinerari educatiu, sinó perquè abasta el desenvolupament humà més alt, i és lliberal perquè, mitjançant l'estudi de les lletres primer (*Trivium*), i de les ciències després (*Quadrivium*), s'està en disposició d'actuar en llibertat. La universitat doncs, té una missió formativa humanística incrustada en la seva pròpia concepció, en la seva mateixa naturalesa.

Ara bé, tot això topa amb una qüestió que, com es deia més amunt, sempre ha estat present al debat sobre la universitat, i que ha anat adquirint força conforme han passat els anys, tanta força que s'ha transformat en una urgència. És la qüestió de la utilitat. La formació universitària ha de ser útil, i això vol dir professionalitzadora. La formació que no sigui d'utilitat per l'estudiant i la comunitat és, per dir-ho d'alguna manera, una pèrdua de temps. Doncs bé, ara sembla que allò que abans era útil ara ja no ho és, i el que abans era un segon pas ara ha de ser el primer de tots. Però, què és la utilitat quan es parla de formació?, hi ha alguna cosa que sigui més útil que la formació d'un mateix?, hi ha millor formació que la que remou el més profund de la persona? Ara, més que mai, toca remar contra corrent. És temps d'argumentar, això sí, en llenguatge post-modern, que l'apropiació cultural és d'una utilitat inabarcable, gairebé indescriptible, i que, per tant, no s'ha d'esborrar a la lleugera del món universitari³. És temps de repensar el concepte d'utilitat quan es parla de formació universitària, és necessari que tornem a trobar-nos de cara amb idees com la *Paideia* i la *Bildung*, és a dir, amb la formació per a la vida bona. Ara bé, abans ens hem de qüestionar si l'Europa universitària del segle XXI aspira a que els milers d'estudiants universitaris siguin savis, o si ens conformem amb que tinguin èxit, amb que persegueixin la bona vida; ens hem de qüestio-

3. M. Nussbaum (2001). El cultivo de la humanidad. Una defensa clásica de la reforma en la educación liberal. *Barcelona: Editorial Andrés Bello*

nar si encara volem estudiants elitistes en el sentit intel·lectual de la paraula, és a dir, si volem estudiants responsables d'ells mateixos i dels altres⁴.

Dit tot això, si no canvia el discurs actual, sembla que anem cap a una universitat eminentment professionalitzadora, i, des d'un punt de vista formatiu, esmicolada en diferents itineraris fins a límits insospitats. S'ha obert la veda del grau i del postgrau. S'està configurant una universitat carregada de competències professionals, i, això sí, decorada amb competències personals perquè el paper ho aguanta tot. És l'hora de girar el cap, de recordar que la primera professió de qualsevol universitari és la d'intel·lectual⁵, la d'una persona que especula amb la seva realitat sigui quina sigui, i hem de recordar, sobretot, que mentre els oficis separen els homes, la cultura els manté units.

3. La universalitat de la universitat

La universitat és una institució essencialment universal. No només per una qüestió de presència, doncs hi ha una universitat, o més d'una, a qualsevol capital de província Europea, sinó per la seva pròpia naturalesa. Aquesta condició però, no està exempta de problemes, i el primer de tots és la manca d'acord en què vol dir universalitat.

Les primeres universitats eren universals, òbviament perquè van néixer en un context on l'ordre polític i religiós tenia una pretensió d'universalitat, però sobretot, perquè les persones que les conformaven provenien de diferents llocs. Sí, les primeres universitats eren com ruscs amb diferents eixams, cadascú d'una nació, sovint molt llunyana a la pròpia universitat. És més, l'aspiració de tot *studium* era convertir-se en un *studium generale*, és a dir, en un lloc obert a qualsevol persona vingués d'on vingués. El coneixement era

4. G. Steiner (2004). La idea d'Europa. Barcelona: Arcàdia

5. M. Webber (1983). El trabajo intelectual como profesión. Barcelona: Bruquera

transmès en una única llengua, i els continguts acadèmics i la pedagogia emprada també eren universals. En cas contrari, no es podria explicar perquè els joves estudiants de diferents parts del continent entenien els textos de Boeci i els d'Aristòtil, s'acomodaven a les lliçons de qualsevol mestre, o intercanviaven els tractats d'Euclides pels de Tolomeu. Dit d'altra manera, no es podria comprendre perquè Europa es va convertir en un anar i tornar d'estudiants d'un lloc a un altre. Aquesta universalitat va trencar els murs de les escoles municipals, monàstiques i episcopals, i va provocar l'aparició d'una nova institució medieval que marcaria el rumb d'Occident: la universitat.

Els canvis socials, polítics i religiosos, van esquitxar a la universitat, i, lògicament, la realitat de la universitat va canviar. Com afirmen la majoria d'autors, el naixement dels nacionalismes i el consegüent abandó de l'universalisme va provocar, precisament, la primera gran crisi de la universitat a finals de l'Edat Mitjana⁶. Es va arribar a un punt on qualsevol institució universitària depenia, en el sentit més ampli de la paraula, de la seva comunitat, on l'arrelament a un espai concret era més fort que mai. Ja no es pensava que, com succeïa abans, les inquietuds de Tolouse fossin les mateixes que les de Cambridge, Lovaina o Salamanca. Però vet aquí que ens tornem a veure connectats com mai ho hem estat. Estem immersos en una realitat comuna on tot és compartit, on podem conèixer què succeeix a l'altra punta del món a l'instant mitjançant un cop de ratolí. El món està globalitzat, i aquesta nova realitat representa una nova oportunitat per recuperar allò que vàrem perdre pel camí amb el pas dels segles. L'activitat universitària, ja ho hem dit, és la cerca de la veritat, i es faci des d'un punt de vista realista, segons el qual existeixen els ideals i tota idea mental té una realitat equivalent; o des del punt de vista nominalista, segons el qual els sentits garanteixen l'existència de les coses, i per tant, els universals són generalit-

6. J. Valdeon (1994). *Universidad y sociedad en la Europa de los siglos XIV y XV*. En: S. Agude (coord). *Universidad, Cultura y Sociedad en la Edad Media*. Madrid: *Universidad Alcalá de Henares*.

zacions de tot allò observable, sembla clar que la universitat és una activitat humana amb pretensió d'universalisme. En cas contrari apareix el tancament més absolut, i sovint absurd, com pot ser el cas de la crisi que provocà l'escolàstica.⁷

Europa vol una universitat que sigui única i diferent, especialment de la universitat nordamericana, encara que, paradoxalment, en molts aspectes se segueixi el seu model. Europa vol arribar a ser un gran campus universitari on els seus professors i estudiants vaguin d'un lloc a un altre, presencial o virtualment, pensant que es troben en una mateixa comunitat universitària. Aquesta és la idea, el *desideratum* del conegut Espai Europeu d'Educació Superior. Ara bé, la idea no està lliure de perills, alguns dels quals són d'una profunditat considerable. Sense anar més lluny, a la pròpia Declaració de Bolonya (1999) es diu textualment que “*la universitat ha d'oferir als ciutadans europeus que transiten per ella (...) una conscienciació de pertinença a un espai social i cultural comú*”. Si l'espai comú és Europa, primer de tot hauriem de posar-nos d'acord en què significa aquest concepte perquè encara no ho hem fet, o com diu Steiner, ni tan sols ens hem posat d'acord en quines són les seves arrels⁸. A més, de quina conscienciació estem parlant? Per agreujar el problema, a la mateixa Declaració s'afirma que la universitat “*ha de respectar la diversitat de cultures, llengües, sistemes d'educació nacional i l'autonomia universitària*”. En definitiva, en el mateix document l'antinòmia és present. Per cert, el respecte pot ser una manera de menyspreu tremendament eficaç.

De moment, sembla oportú el que s'està fent des del 1990 fins els nostres dies, és a dir, prendre mesures de caire burocràtic. Unificar plans d'estudis, facilitar l'intercanvi de professors i estudiants, comptabilitzar l'aprenentatge en crèdits europeament reconeguts, etc. Potser són mesures necessàries, o les primeres que calia posar

7. S. Rotblatt (1996). *Los miembros de Osiris: la educación liberal en el mundo de habla inglesa*. En: S. Rotblatt y B. Wittrock (1996). *La universidad europea y americana desde 1800*. Ediciones Pomares Corredor: Barcelona

8. G. Steiner (2004). Op cit.

en marxa, ara bé, s'ha de veure, i el temps ho dirà, si també són mesures fermes. La pretesa unificació europea a nivell universitari pot caure ben fàcilment en una juxtaposició de sistemes universitaris, és a dir, en una qüestió d'unificar papers burocràtics, que, sens dubte, és una realitat molt diferent de la prèviament plantejada, i representa una pèrdua absoluta, i potser definitiva, de l'universalisme de la universitat.

4. La gremialitat de la universitat

La universitat també és una realitat de caire gremial. És una corporació que defensa els seus drets davant la comunitat perquè, com tota corporació, la universitat també necessita unes condicions i privilegis per poder desenvolupar la seva tasca. Doncs bé, aquest tema ha estat el gran mal de cap de la universitat des dels seus inicis fins els nostres dies. Les relacions que la universitat ha establert amb la comunitat durant la seva història mai han deixat satisfetes a totes les parts implicades, i per tant, podem dir que sempre han estat marcades per una certa tensió⁹. La veritat és que no podia ser d'altra manera, estem parlant d'una institució autònoma i dependent al mateix temps. Aquesta dependència provenia de l'Església (*ex privilegio papal*), de l'Imperi (*ex privilegio imperial*), o d'ambdós alhora, aquests van ser els grans benefactors o aliats de les primeres universitats. També hi havia universitats autoritzades per elles mateixes, pel pes de la seva tradició, però sigui com sigui, s'ha de dir que cap universitat mai ha estat lliure en aquest sentit¹⁰.

Els temps han canviat i les relacions també, a vegades fins a límits curiosos. A dia d'avui existeixen universitats, per cert amb un renom considerable, que depenen d'organitzacions empresarials, de

9. W. Rüegg (1992). A history of the University in Europe. Universities in the Middle Ages. (Vol 1). Cambridge University Press: Ed. Hilde de Ridder-Symoens

10. A. Iyanza (2000). Historia de la universidad en Europa. Valencia: Publicaciones de la Universidad de Valencia

mecenes que disposen d'una o més universitats com si fossin un ressort més de la seva maquinària econòmica. Resulta evident que la universitat no pot desentendre's de la realitat en la que es troba, principalment perquè la seva missió té una dimensió de vinculació amb el seu entorn que és ineludible. No podem oblidar que l'essència de la universitat neix de l'escolta a la comunitat social. Sense anar més lluny, aquest és un dels motius del naixement de la universitat de Bolonya, concretament de la seva facultat de dret. La llei es trobava en hores baixes degut a la invasió bàrbara, i es necessitaven juristes i decretistes que solventessin la situació. Òbviament, aquesta dependència també és necessària perquè la universitat necessita recursos que només li poden arribar de l'exterior, ja no hi ha professors que paguen per treballar com succeïa a l'època medieval. El pacte existeix, en part explícit, en part implícit. Ara bé, el caràcter d'aquesta relació és d'una importància majúscula, tant per a la universitat com per al seu entorn. Què es pot esperar de la universitat?, es pot encarregar d'això?, i d'allò altre? Sí, Europa ha de tenir clar quin paper dona a la universitat en aquest segle que tot just acabem d'estrenar, i per suposat, la universitat també ha de tenir ben clar què és el que pot oferir als nostres dies. Només així ens evitarem decepcions i enganys, i només així podrem demanar comptes d'una manera lleial.

De moment, sembla que la relació de la universitat amb el poder públic, o privat amb finalitat pública, continua sent una realitat. A quin preu?, diuen alguns responsables universitaris, si no la majoria. Fa anys que el món acadèmic protesta perquè se li reconegui la seva feina i funció pública com cal, especialment quan es parla d'euros, es clar. També fa anys que la universitat es queixa per les intromissions que venen de l'exterior perquè sempre són vistes com una molèstia. La comunitat, ara el sector públic, ara el sector privat amb interessos públics, també diu la seva. La injecció de diners a la universitat, per altra part propi del liberalisme econòmic, està escampant un missatge contundent per tota Europa: la universitat no pot ser durant més temps una institució deficitària per l'erari públic, o en segons quins casos, una inversió a fons perdut; la

universitat ha de començar a aprendre a guanyar-se les carxofes. En aquest cas, sí que està justificat ficar cullerada a la qüestió universitària.

La universitat s'hauria d'obrir a noves relacions pròpies dels temps en els que vivim, potser hem d'imitar el model nordamericà perquè, no ens enganyem, al cap i a la fi tampoc els hi va tan malament. Ara bé, sobre aquest tema s'ha d'anar amb peus de plom per no cometre errors, si és que ja no és massa tard. Si la universitat assumeix la nova funció de fer diners, el gerent agafarà les regnes de la situació, i el gerent és aquell que respon davant els seus caps, ara l'Estat, ara el mercat. De rebot, el gerent desplaçarà l'acadèmic que, aquest sí, té com a cap la veritat. Si la universitat ha de fer-se valdre, en sentit econòmic, pot alliberar la seva recerca de tota finalitat civilitzadora i transcendental, és a dir, pot perdre el seu sentit enlluernador i començar un nou camí a les palpentes. Si la universitat es posa a les ordres d'uns desconeguts i desconixedors de la missió universitària, pot convertir-se en un holograma immaterial que sobreviurà gràcies a un flux de radiacions neoliberal i burocràtiques que la travessaran de dalt a baix i de dreta a esquerra. Si la universitat es converteix en tecnologia pura i dura es transformarà en una realitat governada per signes i missatges on ja no tenen cabuda el llenguatge, les relacions polítiques i institucionals en la manera com sempre han existit, és a dir, com a acció purament humana. En definitiva, l'Europa del segle XXI ha d'ubicar la universitat al lloc que li correspon, només cal esperar i desitjar que sigui un lloc on aquesta pugui ser el que és, i pugui aportar el que ha d'aportar.

5. *La convivència a la universitat*

La universitat és un lloc de convivència, però no de qualsevol tipus, si no d'una que és especial, d'una manera de viure que, precisament pel fet de ser única, es coneix com a vida universitària.

ria¹¹. La manera d'estar a la universitat ha esdevingut un tema cabdal des dels inicis de la institució, és a dir, ha estat un assumpte que mai s'ha deixat a les mans de la inèrcia ni de la casualitat. La raó per la que això hagi estat així és de pes: la universitat té una missió per aconseguir, i aquesta no es pot aconseguir de qualsevol manera sinó amb una forma concreta d'estar, de comportar-se i, fins i tot, de ser. La universitat va néixer per la formació de dirigents a través de la transmissió d'un saber acumulat, sí, però sobretot va néixer per la formació d'un saber dirigir-se a un mateix.

És interessant recordar certs detalls de la història de la universitat. Els primers estudiants s'allotjaven als *hospitia*, o a vegades a casa del propi mestre. En aquells temps, ser universitari i viure en circumstàncies de calamitat era molt més comú del que normalment imaginem. Dels *hospitia* naixeren els *collegia* que, per cert, es propagaren ràpidament per tota Europa. Tant és així, que va arribar un punt on era pràcticament impossible trobar cap universitat que no tingués el o els seus col·legis a prop. La conversió dels hospicis, o llocs de residència, en col·legis, o llocs de vida i treball intel·lectual, fou un pas de vital importància per la universitat, sobretot, pel manteniment de la seva essència. Així ens trobem amb que el que fou concebut com un lloc de pas esdevingué un lloc de vida universitària¹². En el nostre context més proper destaca el Col·legi d'Estudiants, o "*la Colina de los Chopos*" com li agradava dir a Machado, un lloc que complia condicions sense les quals no hi hauria existit la universitat, o com a mínim, no la que nosaltres coneixem.

La vida universitària afavoreix el desenvolupament d'una sòlida formació professional, mai l'impedeix, i a més, fomenta un sentit profund d'allò que ara anomenem ciutadania, salvaguardant, és clar, la laxitud d'aquest terme. La vida universitària inclou un tractament

11. O. Derisi (1969). *Naturaleza y vida de la universidad*. Buenos Aires: Editorial Universitaria de Buenos Aires.

12. A. Llano (2003). *Repensar la universidad. La universidad ante lo nuevo*. Madrid: Ediciones Internacionales Universitarias.

exigent i exquisit de les formes i dels hàbits propis d'una vida orientada al coneixement superior. És el condiment essencial per la reflexió, la sobrietat i la valentia, però també és una fi, doncs no hi ha alliberament, aquell del que parlàvem al segon apartat, sense un determinat tipus de vida¹³. Alt i clar: ser universitari, mestre o estudiant, exigeix la pràctica quotidiana d'una sèrie d'hàbits que tinguin a veure amb la llibertat, l'autodisciplina, la serietat, i tantes altres virtuts fàcilment imaginables. Per suposat, també podem dir que consisteix en la formació d'un caràcter, en la pràctica de virtuts ètiques que, en clau aristotèlica, neixen del costum¹⁴.

Ara bé, l'Europa universitària ha arribat a un punt, el segle XXI, on els col·legis universitaris són peces de museu, a excepció de casos paradigmàtics i puntuals com poden ser els de la ciutat d'Òxford i Cambridge. A nordamerica podem trobar molts més exemples, però allò no és Europa. En la majoria d'universitats europees la vida universitària s'ha esfumat, com a mínim tal i com la coneixíem. Aquesta s'ha reduït a un conjunt d'instantànies perquè la universitat, com els *hospitia* d'abans, s'ha convertit en un lloc de pas. La convivència de mestres i estudiants consisteix en un grapat d'hores, anomenades assignatures, els seminaris i les tutories són una eventualitat, la convivència entre estudiants és gairebé virtual, o presencial però amb motius d'esbarjo més que acadèmics, la convivència entre mestres està empastifada de burocràcia, de soroll i de pressa. A la universitat d'avui fa molt fred perquè cada vegada hi ha menys contacte humà.

La universitat europea no pot renunciar a la seva manera de ser, no pot deixar de participar en les vides d'aquells que la conformen. Els enginyers i responsables d'aquesta nova universitat haurien de tenir clar que un mestre i un estudiant no poden desenvolupar el relat de la seva història personal a base d'episodis i fragments inconnexos. Ja se sap que, com deia Husserl, no és el mateix la

13. V. Perez Diaz (2000). *Elogio de la universidad liberal*. En *Claves de la Razón Práctica*

14. *Aristóteles*. *Ètica a Nicómaco*. 1103b. 5-15

sensació d'una successió que una successió de sensacions. No li estarà passant el mateix a la universitat que a la societat?, no estarem davant d'una altra institució social que, en paraules de Richard Sennet, corromp el caràcter? Unificar les universitats d'Europa és molt més que unificar els estudis en tres o quatre anys, molt més que unificar els crèdits universitaris, que per cert, no deixa de ser una compra venda de temps i continguts. Unificar les universitats és unificar la manera de ser-hi en elles, sabent que pot haver-n'hi moltes d'encertades, però que no totes les existents són vàlides. En definitiva, l'EEES també hauria de ser un espai de vida universitària, fins el punt fins i tot, que aquesta vida es pugui dissenyar d'una manera institucional.

6. A tall de conclusió

Com dèiem al començament de tot, anem cap a Bolonya però també venim d'allà, i això ens obliga, encara que només sigui per sentit comú, a recordar els nostres inicis i tot el que va venir després fins els nostres dies. Tots volem una universitat que s'adapti a la nostra realitat, però també ens interessa tenir una universitat que mai deixi de ser universitat. Un nou procés de canvi no pot significar mai un enderrocament del que ja estava construït, més encara quan aquesta construcció ha donat els seus fruits. Tenim sobre la taula un grapat de qüestions sobre la universitat que, fins el moment, no tenen respostes convincents, i el més curiós és que segurament les podem trobar en el nostre passat, o com a mínim, podem trobar pistes que ens portin a aquestes respostes. Les noves generacions d'uropeus que decideixin emprendre el camí universitari han de poder gaudir de la universitat, i això vol dir, tant de la que a ells els ha tocat viure com de la universitat en essència. En definitiva, els universitaris d'avui han de fer-se amb el bé que porta dins seu la idea d'universitat. La universitat d'avui es diu Bolonya. Quina casualitat, igual que aquella universitat que va existir fa nou segles.